

YU ISSN 0353-9008
ISSN (Online) 2683-5797

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКУ КУЛТУРУ

ГЛАСНИК

БАШТИНА

ВОЛУМЕН 34 • СВЕСКА 64

ПРИШТИНА - ЛЕПОСАВИЊ
2024.

САДРЖАЈ

ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Јована С. Јовановић, <i>О морфолошким одликама говора Племенине</i> (Прилог изучавању доњоситничких говора)	15
Борис Д. Булатовић, <i>(Де)канонизација Пушкина и Павића</i> – између сјајуса националној и свейској књижевној класика	27
Наташа С. Дракулић Козић, <i>Архејий иреображаја у „Лејенди о сјавачима“</i> <i>Данила Киша</i>	37
Катарина Н. Фуртула, <i>Жанрови сјаре срјске књижевносји у роману</i> <i>друје йоловине XX вијека</i> (На примјеру романа: <i>Нишчи – Видосава</i> <i>Стевановића, Хазарски речник – Милорада Павића</i> <i>и Ојсада цркве Свейој Сјаса – Горана Петровића</i>)	49
Ана М. Мумовић, <i>Умейничка слика йодела у срјском народу</i> <i>у XX и XXI веку</i> (Пројекција идеја, узрока и услова деоба у прози и поезији Радомира Стојановића)	65

ПОЛИТИКОЛОГИЈА, СОЦИОЛОГИЈА, ПРАВО, ЕКОНОМИЈА

Предраг Р. Терзић, <i>Разумевање Плайонове йолийичке филозофије</i> <i>у делу Слободана Јовановића</i>	81
Радослав В. Балтезаревић, Пиотр Б. Квиатек, <i>Појенцијал вешјачке инјелиенције (АИ) да йобольша ефикасносји</i> <i>елекјронске усмене йредаје (eWOM)</i>	93
Борис Љ. Бурсаћ, Драган Љ. Танчић, <i>Тероризам Ирске рејубликанске армије</i>	107

Живанка М. Миладиновић Богавац, Јована Д. Анђелковић, Драган М. Миловановић, <i>Одговорности јавних службеника у Француској јавној ујрави</i>	135
Марина Д. Мијатовић, <i>Cyberbullying: насиље у дигиталном свију</i>	145
Иван Д. Милић, <i>Привремено одузимање предмета прекршаја</i>	157
Драгана Б. Лазић, Слободан Љ. Петровић, Ненад М. Младеновић, <i>Заштитна уставној уређења и безбедности Републике Србије од дескриптивних и девијантних понашања</i>	171
Стефан Н. Анђелковић, <i>Интелигенталци и косовски проблем у СФРЈ</i>	191
Невена Б. Нешић, Ања Д. Марковић, <i>Лични и породични фактори као предиктори етноцентризма и расизма код појединаца</i>	205

ИСТОРИЈА

Татјана М. Катић, <i>Насеља Српске жује / Османске нахије Тојолнице (15-16. век)</i>	223
Никола А. Марковић, <i>Криминал и недела међу појединим члановима дубровачких заједница у српској Десетовини (1400-1459)</i>	243
Данијел Б. Радовић, <i>Пути у дисидентство Пере Тодоровића</i>	259
Мирослав С. Милошевић, <i>Последице „Пасјанске афере“ по српско стјановништво њиланској краја</i>	275
Далибор З. Велојић, <i>Развој Нишке бање као леџилишћа и шурисџичке десџинације у Краљевини Јуославији</i>	287
Милутин Д. Живковић, <i>Казна, инџеџрација, заборав. Послератне судбине стјарорашких муслимана приџадника немачких снага у Друом свейском рају</i>	297

ИСТОРИЈА УМЕТНОСТИ

Звездана М. Елезовић, <i>Сџваралаштво Владе Радовића, Саве Ракочевића и Вука Филиповића</i>	317
---	-----

ЕТНОЛОГИЈА И АНТРОПОЛОГИЈА

Александар С. Павловић, <i>Прилоџ еџноџрафији српско-албанских односа у шарџиланској жуји Сиринић: џолед из уџла локалних Срба</i>	325
--	-----

ПЕДАГОГИЈА И ПСИХОЛОГИЈА

Милена М. Видосављевић, <i>Мултиимодални њексџови у љроцесу учења сџираних језика</i>	351
Гордана М. Степић, Кристина Д. Миладиновић, <i>Исџраживање идеја деце о формирању сенке</i>	363
Андријана Р. Максимовић, Адем А. Прељевић, <i>„Умрежени индивидуализам“ – један изазов дџиџиализације</i>	377

ПРИКАЗИ

Милорад М. Сретеновић, <i>Исџорија јуџословенске државе</i> (Милан Гулић, Југословенска држава 1918-2006. од Прводецембарског акта до Мајског референдума, Београд, Институт за савремену историју, 2023, 1032)	391
Рецензенти овог броја	397

CONTENT

LANGUAGE AND LITERATURE

- Jovana S. Jovanović, *About the morphological characteristics of speeches of Plemetina* (Contribution to learning of lower sitnica speeches) 15
- Boris D. Bulatović, *(De)canonization of Pushkin and Pavić - between the status of national and world literary classics* 27
- Nataša S. Drakulić Kozić, *Archetype of transformation in the legend of sleepers by Danilo Kiš* 37
- Katarina N. Furtula, *Genres of old Serbian literature in novels of the second half of the 20th century* (On the example of the novels: *Nišči* - Vidosav Stevanović, *Hazardski rečnik* - Milorad Pavić and *Opsada crkve Svetog Spasa* - Goran Petrović) 49
- Ana M. Mumović, *Artistic image of the division in the Serbian people in the 20th and 21st centuries* (Projection of ideas, causes and conditions of division in the prose and poetry of Radomir Stojanović) 65

POLITICAL SCIENCE, SOCIOLOGY, LAW, ECONOMICS

- Predrag R. Terzić, *Slobodan Jovanović's interpretation of Plato's political philosophy* 81
- Radoslav V. Baltezarević, Piotr B. Kwiatek,
The potential of Artificial Intelligence (AI) to improve electronic Word-of-Mouth's (eWOM) efficacy 93
- Boris Lj. Bursać, Dragan Lj. Tančić, *Terrorism of the Irish Republican army* 107

Živanka M. Miladinović Bogavac, Jovana D. Anđelković, Dragan M. Milovanović, <i>Accountability of public officials in the French public administration</i>	135
Marina D. Mijatović, <i>Cyberbullying: Violence in the digital world</i>	145
Ivan D. Milić, <i>Temporal seizure of an object of a misdemeanor</i>	157
Dragana B. Lazić, Slobodan Lj. Petrović, Nenad M. Mladenović, <i>Protection of the constitutional order and safety of the Republic of Serbia against destructive and deviant behaviors</i>	171
Stefan N. Anđelković, <i>Intellectuals and the Kosovo problem in SFRJ</i>	191
Nevena B. Nešić, Anja D. Marković, <i>Personal and family factors as predictors of ethnocentrism and racism in individuals</i>	205

HISTORY

Tatjana M. Katić, <i>Settlements of the Serbian Župa/Ottoman nahiye of Topolnica (15th-16th century)</i>	223
Nikola A. Marković, <i>Crime and misdeeds amongst certain members of Ragusan communities in medieval Serbia (1400–1459)</i>	243
Danijel B. Radović, <i>The road to dissidence of Pera Todorović</i>	259
Miroslav S. Milošević, <i>Consequences of “The Pasjane affair” for the Serbian population of the Gnjilane region</i>	275
Dalibor Z. Velojić, <i>The development of Niška Banja as a health and tourist destination in the Kingdom of Yugoslavia</i>	287
Milutin D. Živković, <i>Punishment, integration, forgetting. Post-war fate of Muslims from Stara Raška members of the German forces in WWII</i>	297

HISTORY OF ART

Zvezdana M. Elezović, <i>Creation of Vlada Radović, Savo Rakočević and Vuk Filipović</i>	317
--	-----

ETHNOLOGY AND ANTHROPOLOGY

Aleksandar S. Pavlović, <i>Contribution to the Etnography of serbian-albanian relations in Šar mountains župa Sirinić: A view from the local Serbs’ perspective</i>	325
---	-----

PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY

Milena M. Vidosavljević, <i>Multimodal texts in the process of learning foreign languages</i>	351
Gordana M. Stepić, Kristina D. Miladinović, <i>Exploring children's ideas about shadow formation</i>	363
Andrija R. Maksimović, Adem A. Preljević, „Networked individualism” - a challenge of digitalization	377

VIEWS

Milorad M. Sretenović, <i>History of the Yugoslav state</i> (Milan Gulić, <i>The Yugoslav State 1918-2006 from the First December Act to the May Referendum</i> , Belgrade, Institute for Contemporary History, 2023, 1032)	391
Reviewers of this issue	397

Марина Д. МИЈАТОВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

СУВЕРБУЛИНГ: НАСИЉЕ У ДИГИТАЛНОМ СВЕТУ**

Апстракт: Појава сајбербулинга (енгл. *cyberbullying*), у дигиталном добу, представља озбиљан друштвени проблем који захтева пажљиво проучавање и адекватан приступ превенцији истог. Рад анализира дефиницију сајбербулинга, његове карактеристике, узроке као и последице ове појаве. Напредак информацијско-комуникацијских технологија, уједно праћен и растућом приступачношћу интернету, резултирао је појавом нових облика образовања, комуникације и забаве. Међутим, истовремено се отварају врата и ка новим могућностима за насилно понашање. Континуирани развој технологије трансформисао је начин на који људи реагују, стварајући нове дигиталне просторе у којима се одвија широк спектар активности. У таквом окружењу, појава попут сајбербулинга, онлине злостављања, крађе идентитета и других дигиталних претњи постале су све присутније, истовремено изазивајући забринутост друштва, што резултира потребом за адекватном стратегијом превенције и реакције. Сајбербулинг може се дефинисати као намерно злостављање или узнемиравање појединца путем друштвених мрежа, електронске поште, путем телефонских позива или порука, електронских медија, које се понавља кроз време. С обзиром на свеprisутност комуникације дигиталним путем као свакодневнице у интеракцији међу друштвом, нужно је подробије разумевање начина како дигитално насиље може нанети озбиљне менталне, емотивне и социјалне последице код свих особа које су изложене. Дигитално насиље може се разноврсно манифестовати, не ограничавајући се само на сајбербулинг, претње путем интернета, дистрибуцијом неприкладног садржаја и слично. Наведене врсте злостављања могу изазвати трајне и дубоке трауме, смањити ниво самопоуздања код особа које су етикетирани овим типом насиља, оштетити их емотивно и социјално. Овај рад даје ширу слику утицаја дигиталног насиља на све аспекте личности са посебним наглашом идентификације ризичних фактора и развоја превенције са циљем заштите сваког појединца у дигиталном окружењу.

Кључне речи: cyberbullying, насиље, дигитални свет, емоције.

У најранијим фазама дефинисања појма дигиталног насиља, поменути термин бивао је уско повезан са концептом традиционалног насиља, што је резултирало да се постојећи концептуални оквир прилагоди новим дигиталним формама злостављања. У том смислу, испољила се једна од најчешће коришћених дефиниција

* Научни сарадник, ORCID 0000-0003-4370-7690, marina.mijatovic@gmail.com

** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-66/2024-03 од 26. 1. 2024. године.

према којој се дигитално насиље дефинише као агресивно и намерно понашање које се временом понавља и повезано је са изражавањем моћи и силе. Наведена дефиниција наглашава континуирану природу дигиталног насиља, често манифестовану путем електронских комуникационих канала. Дигитално насиље испољава се у разним облицима попут виктимизације, вербалног злостављања, ширењем лажних информација или увредљивих садржаја, затим, стварањем непријатељског онлајн (енгл. *online*) окружења (Имамовић 2023: 18-19). За сајбербулинг (енгл. *cyberbullying*) карактеристична је анонимност, брзо ширење информација и њихов широк домет, што га чини посебно штетним за жртве. Анализа узрока сајбербулнга истиче факторе као што су анонимност онлајн окружења, недостатак надзора, као и социо-психолошки фактори попут ниског самопоштовања и социјалне изолације. Концепт приватности на интернету односи се на индивидуалну контролу и заштиту личних података и активности на интернету, укључујући приватне електронске налоге и профиле на друштвеним мрежама. Ова димензија приватности одражава важност очувања личне аутономије и безбедности у дигиталном окружењу. Коришћење лозинки помаже у ограничавању приступа приватним налозима, чиме се отежава приступ неовлашћеним корисницима. Овакав приступ корисницима пружа осећај контроле над њиховим активностима које обављају на мрежи (*online*) али се истовремено поставља питање о праћењу и надзору приватних података, што даље имплицира потребу за унапређењем технолошких и правних механизма заштите приватности на интернету како би се створила сигурна средина у дигиталном свету (Ауне: 2009: 9). Сви подаци једном унешени путем интернет претраживача, остају трајно похрањени, што је још један вид обезбеђења особама изложеним сајбербулнгу. Превенције сајбербулнга у дигиталном добу морају бити свеобухватне и мултидисциплинарне. То подразумева едукације о сигурном коришћењу интернета, јачање свести о последицама сајбербулнга, те развој механизма за пријављивање и сузбијање овог проблема. Важно је да се заједничким деловањем друштва, образовних институција, родитеља и релевантних институција, осигура сигурно онлајн окружење за кориснике истог, а посебно за младе људе који су највише изложени овом проблему. Безбедно понашање на интернету представља есенцијални аспект дигиталне писмености, која се сматра кључном вештином у савременом друштву. С обзиром на свеprisутност дигиталних технологија у свим сферама живота, развијање способности за сигурно и одговорно коришћење интернета постало је императивно за све кориснике. Дигитална писменост обухвата широк спектар вештина и знања, нарочито могућност спознаје и управљања ризицима на интернету, препознавања претњи које су упућене онлајн (*online*), заштите личних података и приватности, коришћење дигиталних опција уз избегавање дигиталног насиља или злоупотреба. У овом контексту, савременом образовном, формални систем образовања има круцијалну улогу у промоцији дигиталне писмености кроз интегрисане програме и приручнике који подстичу развој критичког размишљања, сарадњу и продуктивнијег учешћа корисника на интернету (Кузмановић, Лајовић и др. 2016: 32-33). Мотиви који су покретачи дигиталног насиља често бивају резултат комплексних психолошких, емотивних и социјалних фактора. Проистичу најчешће из личних емоција попут досаде или жеље за узнемиравањем

других, али такође, јављају се и из дубљих емотивних стања попут страха, љубоморе, освете, осећаја неправде. Мотив понекад произилази из мотивисаности појединца за привлачењем пажње жртве или других особа у околини. Наведени мотиви често могу деловати интерактивно или се међусобно преплитати, стварајући погодно тло за појаву и ескалацију дигиталног насиља.

ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ ДИГИТАЛНОГ НАСИЉА

Насиље на интернету често се манифестује кроз различите облике интеракција и активности путем дигиталних платформи, који могу бити директни или индиректни, али исто тако могу укључивати и посредовање других особа. Ови облици обухватају постављање увредљивих или претећих садржаја на туђе профиле, слање таквих материјала путем различитих дигиталних канала попут СМС порука, електронске поште или порука на друштвеним мрежама. Такође, дигитално насиље може обухватити и дистрибуцију сексуално експлицитног материјала (енгл. *sexting*¹), као и узнемиравање путем телефонских позива или онлајн комуникација. Додатно, лажно представљање, крађа идентитета, ширење лажних оптужби или објављивање приватних информација без дозволе, такође су чести облици дигиталног насиља. Важно је напоменути да ово насиље није ограничено само на млађе генерације, већ се може јавити и у односима између одраслих особа и деце, често представљајући кривично дело које захтева адекватну законску реакцију. Схватање различитих облика дигиталног насиља кључно је за препознавање и сузбијање овог проблема, као и заштити жртва оваквих активности на интернету.²

Међу појавним облицима дигиталног насиља јавља *happy slapping*, што представља снимке ударања и њихову дистрибуцију. Дигитални насилници, често несвесни негативних последица својих дела, у већини случајева оправдавају своје поступке као шалу или забаву, због недостатка способности да директно сагледају патњу коју наносе другима. Овај недостатак емпатије често је повезан са коришћењем лажних профила, што ствара илузију заштите и анонимности на интернету. Осећај заштићености који произилази из овог анонимитета може додатно ојачати перцепцију интернетског простора као безбедног окружења за спровођење насилних активности. Поставља се питање узрока оваквом понашању, да ли су насилници особе које су рођене са оваквим геном или су само деца одрасла без родитељске пажње или љубави? Неспорно је да као резултат недостатка емпатије и осећаја заштите, дигитални насилници могу показивати знаке поремећаја социопатске личности, у којем се жртве посматрају као објекти чије патње пружају задовољство (Вељковић, Михајловић и др. 2022: 87).

Cyberstalking илити сајбер прогањање карактерише се низом агресивних и узнемирујућих активности усмерених ка жртви, које укључују слање непримерених

1 *Sexting*, као феномен, подразумева размену сексуално експлицитних порука, фотографија или слика путем дигиталних канала комуникације, а првенствено се односи на коришћење мобилних телефона у ту сврху, као и других дигиталних уређаја.

2 <https://cuvamte.gov.rs/sr/sta-je-nasilje/digitalno-nasilje/> Приступљено 10.04.2024. године.

порука путем различитих дигиталних канала комуникације, као што су текстуалне поруке, телефонско позивање, слање електронске поште, често са садржајем који има увредљив или претећи карактер. Овакво понашање у многим случајевима има за циљ да застраши, уцењује или изазива осећај немоћи код жртве, али исто тако да се жртва понизи и нанесе штета њеном угледу. Сајбер прогањање може манифестовати различите облике узнемиравајућег понашања, укључујући лажне оптужбе, крађу идентитета, ширење лажних информација, као и друге активности које доводе до поновљеног осећаја угрожености и стреса код жртве. Није нужно да сајбер прогањање укључује директно изражене претње, већ може континуирано изазивати осећаје притиска од стране починиоца.

Doxxing познат и као таргетирање, представља озбиљан облик дигиталног насиља који укључује неовлашћено прикупање и објављивање приватних података појединца на интернету, са циљем да се жртва осрамоти и понизи. Ова активност спроводи се путем различитих метода, које укључују претрагу јавно доступних података, анализирања профила на друштвеним мрежама, хаковање или приступање приватним електронским адресама. Циљ таргетирања је да се жртва изложи јавности и подвргне нападима, што може имати озбиљне последице по њен интегритет, безбедност и психолошко благостање.

Image-based (sexual) abuse представља осветничко објављивање експлицитног садржаја и озбиљан је облик дигиталног насиља који подразумева објављивање или претње објављивањем приватних фотографија или снимака експлицитног карактера, са намером да се жртве осрамоте и понизе. Овај облик узнемиравања често је део ширег обрасца злостављања који може резултирати озбиљним психичким и физичким повредама. Поред тога, осветничко објављивање експлицитног садржаја директно крши основна права жртава, укључујући право на приватност, идентитет и интегритет, достојанство, сексуалну и телесну аутономију (Радоичић Недељковић, Глишић 2022: 24-25).

Секстинг (енгл. *sexting*) и злостављање засновано на осветничком објављивању експлицитног садржаја су различите појаве које се разликују по својој суштини и последицама. Секстинг представља обострано договорени чин у којем учесници добровољно деле сексуално експлицитне текстуалне поруке, слике или видео записе. Овај вид комуникације често се одвија унутар интимних односа, најчешће међу интимним партнерима, и базира се на сагласности учесника. С друге стране, злостављање засновано на осветничком објављивању експлицитног садржаја карактерише неовлашћено и противправно објављивање или претње објављивањем приватних фотографија или снимака експлицитног карактера, с намером да се жртве осрамоте и понизе. Ова појава често произилази из непоштовања приватности, кршења поверења и манипулације од стране особа које желе да искористе интимне информације жртава у сврху освете или застрашивања. Док је секстинг обично део сагласне интеракције међу партнерима, злостављање путем објављивања експлицитног садржаја може довести до озбиљних последица по ментално здравље и доживљај личне сигурности жртава.

Данас се најчешће, у свакодневной интеракцији са људима, сусрећемо са обмањивањем (енгл. *trickery*), као једним видом дигиталног насиља. Наиме, ова врста

дигиталног насиља огледа се у томе да се починилац жртви представља као пријатељ, али заправо игра улогу и манипулише како би стекао поверење жртве, а затим искористио прикупљене информације у неовлашћене сврхе. Друштвене мреже су најпогодније тло за ову врсту дигиталног насиља.

Концепт груминга (енгл. *grooming*), карактеристичан је за онлине предаторе, који имају развијену стратегију успостављања односа поверења и емоционалне привржености између деце и одрасле особе, а све то са жељом и намером остваривања физичког приступа детету. У контексту дигиталног насиља, термин *grooming* добија шири значај и односи се на манипулативне технике које онлине предатор користи. Грумери или онлајн предатори, пажљиво бирају своје жртве и вешти су у манипулацији, обично се лажно представљају као вршњаци жртава како би стекли поверење, након чега постају особе од ауторитета или подршке, настојећи да придобију жртве за учешће у онлајн или физичким сексуалним активностима. Оно што је карактеристично за грумере јесте изузетна стрпљивост у изградњи односа са жртвом, што процес чини постепеним и тешко детектованим (Динић 2022: 55).

Искључивање (енгл. *exclusion*) као облик дигиталног насиља, представља намерно деловање којим се неке ограничава или потпуно ускраћује приступ дигиталним платформама, уређајима или интернету. Ова пракса може имати различите облике, укључујући блокирање приступа интернету, брисање или блокирање налога на друштвеним мрежама, или саботирање уређаја како би се онеспособила комуникација или приступ информацијама. Искључивање може бити усмерено ка појединцима или групама са намером да их изолира, маргинализује или спречи у њиховим активностима. У бити је човека да буде део групе а искључивање из истог проузрокује емоционалну тескобу, што се нарочито рефлектује код особа са ниским самопоштовањем. Старије особе, чешће су изложене игнорисању од стране колега, чланова породице, пријатеља, у корелацији са нижим животним задовољством, проузрокује осећаје депресије и изоштености, у литератури познато као друштвена смрт (Вилијамс, Чан, Чои 2000: 749). Овај појам често означава појединца или групу којима је онемогућена друштвена интеракција, што може довести до озбиљних последица по њихово ментално здравље. Повезивање ова два појма, искључивања и друштвене смрти, могу нам помоћи у разумевању ширег спектра овог проблема и нагласити важност стварања инклузивних онлајн простора.

АКТЕРИ САЈБЕРБУЛИНГА

Приликом истраживања насилника на интернету, истичу се два кључна критеријума који делимично доприносе њиховој диференцијацији - узраст и пол. Ови фактори су од суштинског значаја за разумевање профила насилника на интернету, омогућавајући нам да сагледамо њихове карактеристике и мотивације. Актери сајбербулингa могу обухватати широк спектар појединаца, што деце и адолесцената, па до одраслих и могу се поделити у неколико категорија, укључујући жртве, агресоре, пасивне посматраче и саучеснике.³

3 <http://www.prafak.ni.ac.rs/files/master-radovi/30.-ZMR-Sandra-Milovanovic.pdf> Приступљено 12.04.2024.

Жртве сајбербулинга су особе изложене дигиталном насиљу и које се суочавају са негативним последицама таквих напада, што укључује стрес, емоционалну трауму, нарушено ментално здравље и умањено самопоуздање. Жене и девојчице су изложене знатно већем ризику од сајбер насиља у поређењу са мушкарцима и дечама, често суочавајући се са насиљем које је 27 пута чешће. Ова статистика истиче озбиљност проблема и потребу за хитном акцијом како би се заштитиле жртве.⁴ Нагласак на превенцији постаје кључан у борби против сајбер насиља, а то подразумева активно учешће свих чланова друштва. Свако од нас има одговорност да реагује и пријави насиље, чак и ако не познаје директно жртву.

Агресори представљају особе које свесно врше дигитално насиље, које се манифестује слањем увредљивих порука, ширењем лажних информација или узнемиравањем путем друштвених мрежа и других дигиталних платформи. Сагледавање агресора у контексту сајбер насиља открива различите аспекте њихових поступака. Агресори, у улози починилаца дигиталног насиља, често се разликују по мотивацији, али су сви одговорни за последице својих дела. Њихова мотивација може бити разноврсна, укључујући жељу за моћи, осветом, или изражавањем личних или идеолошких предрасуда. Едукација игра важну улогу у раду са агресорима, јер им пружа могућност да разумеју штетност својих поступака и развију вештине за конструктивно решавање конфликта. Интервенција је такође кључна, јер се агресивно понашање мора препознати и адекватно адресирати како би се спречиле даље штетне последице. Кроз ове мере, агресори имају прилику да преиспитају и промене своје понашање.

Пасивни посматрачи су особе које присуствују дигиталном насиљу, али се не укључују активно у исто, што може допринети нормализацији таквог понашања и отежати идентификацију и сузбијање агресора. У контексту сајбер насиља, пасивни посматрачи представљају групу појединаца који, иако сведоче насиљу или злостављању на интернету, не предузимају активне кораке да га спрече или пријаве. Ова неактивност може бити последица недостатка свести о озбиљности проблема, страха од реакције насилника или једноставно незаинтересованости за туђу добробит. Иако можда не учествују директно у насиљу, пасивни посматрачи имају одређену моралну одговорност да реагују на сајбер насиље и пруже подршку жртвама. Недостатак реакције може допринети продужењу патње жртава и отежати процес решавања проблема. У свакодневном животу често смо сведоци различитих облика насиља, као што су конфликти, расправе или чак физичко малтретирање, како на улици, тако и у другим јавним просторима. Међутим, често смо склони да игноришемо ове инциденте, можда из страха, равнодушности или уверења да није наша одговорност да реагујемо. Међутим, важно је схватити да је насиље у било ком облику проблем целог друштва и да сваки појединац има улогу у превенцији и сузбијању истог. Игнорисање насиља може допринети његовом ширењу и ескалацији, стварајући штетне последице по све нас. Стога је неопходно да преузмемо одговорност за стварање сигурнијег и поштованијег окружења за све. То значи

4 <https://mogudanecu.rs/wp-content/themes/azc-zene/assets/files/Digitalno-nasilje-protiv-zena-i-devojica.pdf> | Приступљено 28.04.2024.

да треба да будемо спремни да реагујемо на насиље када га приметимо, да пружимо подршку жртвама и да активно радимо на промоцији културе ненасиља и међусобног поштовања. Само заједничким ангажовањем и солидарношћу можемо осигурати боље сутра, без насиља у било ком облику.

Саучесници су особе које подржавају или охрабрују агресорско понашање, било директно или индиректно, често дељењем или лајковањем увредљивих садржаја. Саучесници у сајбер насиљу представљају важну компоненту онлајн заједнице, често делујући као подршка или подстицај насилним или штетним активностима. Иако, у највише случајева индиректно извршавају насиље, њихова улога у ширењу штетних идеја, подршци насиљу или толерисању негативних онлајн понашања не би се смела занемарити. Њихове активности могу допринети атмосфери у којој се насиље нормализује или чак подстиче, што може имати озбиљне последице по жртве и шире друштво. Саучесници у сајбер насиљу често привлаче највише пажње на друштвеним мрежама, где имају велику слободу изражавања и могућност да шире своје ставове, често кријући се иза лажних профила. Оваква анонимност омогућава им да без икаквих последица подржавају или осуђују одређена поступања која су пропагирана као таква, често без дубљег разумевања стварности проблема. Поред тога, особе које су присутне и активне на друштвеним мрежама често имају велики број пратилаца који подржавају њихове ставове, без обзира на то да ли су ти ставови исправни или не. Ова подршка може бити слепа и некритична, а често се не разматрају могуће штетне последице које такви ставови могу имати на друге људе. Оваква динамика може додатно отежати суочавање са сајбер насиљем и промовисати културу нетрпељивости и насиља на интернету.

ДРУШТВЕНЕ МРЕЖЕ И САЈБЕР ОСТРАКИЗАМ (енгл. CYBEROSTRACISM)

Друштвене мреже постале су интегрални део савременог друштва, омогућавајући корисницима да комуницирају, деле информације и успостављају друштвене везе широм света. Неке од најпопуларнијих друштвених мрежа су:

1. Фејсбук (енгл. Facebook) - највећа и најпопуларнија друштвена мрежа са преко 2.8 милијарди активних корисника месечно. Корисници могу објављивати текстове, слике, видео записе, учествовати у групама, а на располагању је и мноштво других функција. Приметно је да генерација Зед (Z: 1995 - 2011) напушта ову платформу јер им друге платформе пружају далеко веће могућности а фејсбук све више користи генерација Икс (X: 1965 – 1979) управо због његове једноставности;

2. Инстаграм (енгл. Instagram) – платформа базирана на дељењу слика и видео записа (енгл. reels), са преко милијарду активних корисника. Миленијалци илити генерација Ипсион (Y : 1980 – 1994) најприсутнији су на овој платформи;

3. Твитер (енгл. Twitter) – друштвена мрежа намењена микроблоговању, постављању краћих порука, популарно твитова (енгл. tweet), са преко 330 милиона корисника дневно;

4. ТикТок (енгл. TikTok) – платформа на којој се деле краћи видео записи, најпопуларнија међу млађом генерацијом али све је више и старије популације која прихвата ову друштвену мрежу. Данас се ТикТок користи за разне рекламе, обавештења, корисне савете, а симпатизери су се пронашли и међу политичким круговима. Политичари све чешће користе платформу ТикТок за креирање и дистрибуцију садржаја са циљем да се приближе млађим генерацијама и ангажују их у политичком дискурсу;

5. Линкдин (енгл. LinkedIn) – професионална мрежа за умрежавање и комуникацију са другим професионалцима.

Наведене друштвене мреже пружају одличну подлогу за појаву и ширење различитих облика друштвеног насиља. Доступност интернета и мобилне телефоније омогућава готово непрекидан извор информација. Захваљујући разноврсним уређајима, посебно паметним телефонима, комуникација је никад бржа. У стручној и у лаичкој јавности постоји подељено мишљење о дигиталним медијима уопште. Ови ставови су често екстремни и крећу се од некритичког одушевљења због просперитета и предности које нове технологије доносе, до мишљења да нове генерације постају мање интелигентне (Динић, Петровић и др. 2021: 14-16). Друштвене мреже карактерише висок степен слободе и једноставности у приступу, који корисницима омогућава да бирају платформе у складу са својим специфичним интересима и потребама. Ова отвореност пружа могућност лаког креирања и дељења садржаја, што је утицало на њихову масовну употребу, не само у сврхе личне комуникације, већ и у професионалном и пословном контексту. У последњих неколико година, све већи број предузећа и појединачних предузетника користи друштвене мреже као алате за пословну промоцију и тржишно позиционирање. Отварање званичних страница компанија на овим платформама омогућава фирмама да директно комуницирају са својим циљним групама, што води ка новим облицима маркетинга и комерцијалне комуникације. Оваква употреба друштвених мрежа истовремено захтева придржавање важећих правних регулатива које се односе на заштиту података, електронско пословање и рекламирање, што компанијама поставља обавезу да своје деловање ускладе са нормативним оквиром дигиталног тржишта. Друштвене мреже имају способност да невидљиве друштвене везе учине видљивима, омогућавајући нам да препознамо ко су наши пријатељи, али и ко су њихови контакти, чиме се ствара сложена мрежа односа и интеракција. Оне су постале неодојиви део наших живота у дигиталном простору, пружајући платформу за размену информација, идеја и искустава. Међутим, неопходно је бити опрезан са објављивањем личних података на интернету, јер неселективна изложеност може довести до бројних правних и безбедносних ризика. Упркос томе, милиони корисника широм света настављају да свакодневно деле велике количине личних информација на веома популарним друштвеним мрежама.

У савременом добу, наше понашање и расположење на интернету имају директан утицај на друге аспекте наших живота, што укључује и професионалну репутацију, финансијску безбедност и породичне односе. Због тога је од суштинске важности да корисници воде рачуна о безбедности на интернету, укључујући заштиту личних података, рачунара, финансијских средстава и дигиталне репутације.

Овај приступ је неопходан не само ради заштите сопствених интереса, већ и ради обезбеђивања сигурности породице и пријатеља који су у интеракцији са нама у виртуелном простору. У контексту правне регулативе, поштовање закона о заштити података и сигурности на мрежи постаје све важније, с обзиром на ризике који проистичу из неадекватног управљања личним информацијама и сајбер нападима (Симић, Живојиновић 2020: стр. 4,6).

У научним круговима не постоји консензус око утицаја интернета на друштвеност, међуљудске односе и структуру заједнице. Док неки сматрају да интернет олакшава комуникацију и јача друштвене везе, заговорници критичког става тврде да употреба интернета води ка повећаној друштвеној изолацији. Они истичу да онлајн комуникација често замењује традиционалне контакте лицем у лице и смањује учешће у друштвеним активностима и догађајима у физичком свету. Стога, структура друштвеног живота појединца, као и структуре целокупне заједнице, у значајној мери зависе од глобалних друштвених промена и технолошког напретка, који утичу на начин на који комуницирамо и одржавамо односе. Поред тога, интернет све чешће постаје средство које се користи у негативне сврхе, укључујући различите облике дигиталног насиља. Платформе које омогућавају анонимност и брзу размену информација понекад се злоупотребљавају за сајбер малтретирање, узнемиравање и ширење говора мржње, што може имати озбиљне последице на психичко здравље жртава. Ови облици сајбер насиља додатно доприносе осећају изолованости и одбацивања, те представљају значајну проблематику за модерне правне и друштвене институције у погледу регулисања дигиталног простора и заштите појединца (Комароми 2012: стр. 82-83).

Сајбер остракизам специфичан је облик дигиталног насиља који подразумева дигиталну верзију традиционалног остракизма. Остракизам је друштвени феномен који се односи на намерно изошптавање или игнорисање појединца од стране групе. Термин потиче из античке Грчке, конкретно из Атине, где је остракизам био формализован политички процес. Грађани Атине имали су право изгласати да се неки појединац, за кога су сматрали да представља претњу демократији или да има превише моћи, протера из града на десет година. Гласало се тајно на комадима керамике званом „остракон“ по чему је овај процес добио назив.⁵ Остракизам је имао важну улогу у одржавању равнотеже моћи у античкој Атини, спречавајући појединце да постану претерано утицајни. Овај процес је симболизовао снагу колективне одлуке и важност учешћа грађана у политичком животу. У савременом друштву, концепт остракизма проширује се на различите аспекте друштвених интеракција и односа моћи. На пример, на радним местима, остракизам може бити облик мобинга, где појединци или групе намерно изољују колегу. У школама, друштвено изошптавање може озбиљно утицати на развој и добробит ученика. У онлајн окружењу, сајбер остракизам се појављује као нова форма дигиталног злостављања, где појединци могу бити игнорисани или искључени из виртуелних заједница. Искључивање, одбацивање или игнорисање у виртуелним окружењима, истиче се као подједнако штетно као и остракизам који се доживљава у непосредним друштвеним односима.

5 <https://www.worldhistory.org/Ostracism/> Приступљено 19.05.2024.

ЗАКЉУЧАК

Рад обухвата анализу различитих облика дигиталног насиља, са посебним освртом на сајбербулинг као озбиљан и растући друштвени проблем у савременом дигиталном окружењу. Како је интернет постао неизоставни део свакодневног живота и комуникације, појаве попут сајбербулинга, сајбер прогањања, доксинга и других облика злоупотребе информација, представљају озбиљну претњу психичкој и емоционалној добробити појединаца. Ови облици насиља не само да нарушавају основна права на приватност и достојанство, већ могу оставити трајне последице на жртве, укључујући емоционалне трауме, социјалну изолацију и нарушено ментално здравље.

Препоручује се мултидисциплинарни приступ у борби против дигиталног насиља, који би обухватио правне, технолошке и едукативне мере, засноване на интеграцији свих актера друштва. Пре свега, неопходно је унапредити постојећи правни оквир који се односи на сајбербулинг и друге облике дигиталног злостављања. Усклађивање националног законодавства са међународним стандардима у овој области представља приоритет. Осим тога, развој и примена Закона о заштити података о личности као и приватности у дигиталном простору треба да буду на врху агенде. Тиме би се осигурала правна заштита жртава и ефикаснија примена казних мера против починилаца. Посебна пажња треба да буде посвећена технолошким решењима која омогућавају рано откривање и превенцију дигиталног насиља, укључујући алате за праћење, анонимизацију података и аутоматизоване системе за препознавање и пријаву злостављања.

Едукативне мере морају бити системски примењене у формалном и неформалном образовању, с нагласком на дигиталну писменост и одговорно коришћење интернет технологија. Важно је да млади, као најчешће жртве и учесници дигиталног насиља, буду упознати са ризицима, правима и механизмима заштите у онлајн окружењу. Као што је истакнуто у раду, значај образовања у овој области је кључан за развијање свести о потенцијалним последицама дигиталног насиља, као и за промоцију сигурнијег понашања на интернету. Поред младих, и шира јавност мора бити укључена у кампање подизања свести о опасностима које интернет носи, а посебно у погледу злоупотребе личних података и анонимности, што често охрабрује починиоце да врше злостављање без страха од казне.

На крају, потребно је истакнути да решавање ових проблема подразумева активну сарадњу свих релевантних актера: правосуђа, полиције, образовних институција и приватног сектора, посебно дигиталних платформи које морају преузети одговорност за праћење и сузбијање злонамерних активности. Само свеобухватним приступом можемо створити безбедније дигитално окружење и умањити негативне последице дигиталног насиља на друштво у целини.

ЛИТЕРАТУРА

- Aune 2009: Nicole M. Aune, *Cyberbullying*, MS School Psychology, The Graduate School, University of Wisconsin-Stout, Menomonie, WI.
- Вељковић, Михајловић и др. 2022: Бојан Вељковић, Мина Михајловић, Сандра Дукић, Миле Деспотовић, *Насиље на друштвеним мрежама*, ПОНС Медицински часопис, Београд.

- Динић, Петровић и др. 2021: Бојана Динић, Јелица Петровић, Марија Зотовић Костић, Илија Миловановић и Владимир Михаић, *Ризична ујојреба друшћивених мрежа код адолесценција*, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Нови Сад.
- Динић 2022: Бојана Динић, *Дигитално насиље*, Универзитет у Новом Саду Филозофски факултет, Нови Сад.
- Имамовић 2023: Харис Е. Имамовић, *Дигитално насиље: Водич за рад са децом и младима*, Народна библиотека „Доситеј Обрадовић”, Нови Пазар.
- Комароми 2012: Бојана Комароми, *Виртуелне друшћивене мреже*, Анализа социјалних мрежа 2, Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за социологију, Нови Сад.
- Кузмановић, Лајовић и др. 2016: Добринка Кузмановић, Биљана Лајовић, Смиљана Грујић, Гордана Меденица, *Дигитално насиље – љревенција и реаовање*, Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Педагошко друшћтво Србије, Београд.
- Радоичић Недељковић, Глишић 2022: Андријана Радоичић Недељковић, Милица Глишић, *Испреј екрана: испраживање о родно заснованом насиљу у дигиталном љросћору*, Удружење грађана за борбу против трговине људима и свих облика насиља над женама – АТИНА, Београд.
- Симић, Живојиновић 2020: Наташа Симић, Соња Живојиновић, *Друшћивене мреже – Савремени љрисћуу у олашавању*, Економски сигнали, Академија струковних студија Косовско Метохијска, одсек Пећ – Лепосавић.
- Williams, Cheung, Choi 2000: Kipling D. Williams, Christopher K. T. Cheung, Wilma Choi *Cyberostracism: Effects of Being Ignored Over the Internet* Journal of Personality and Social Psychology, University of New South Wales, Vol. 79, No. 5, 748-762.
- <https://cuvamte.gov.rs/sr/sta-je-nasilje/digitalno-nasilje/> Приступљено 10.04.2024.
- <http://www.prafak.ni.ac.rs/files/master-radovi/30.-ZMR-Sandra-Milovanovic.pdf> Приступљено 12.04.2024.
- <https://mogudanecu.rs/wp-content/themes/azc-zene/assets/files/Digitalno-nasilje-protiv-zena-i-devojicica.pdf> Приступљено 28.04.2024.
- <https://www.worldhistory.org/Ostracism/> Приступљено 19.05.2024.

Marina D. MIJATOVIĆ

CYBERBULLYING: VIOLENCE IN THE DIGITAL WORLD

SUMMARY

The appearance of cyberbullying in the digital age is a serious social problem that requires careful study and an adequate approach to its prevention. This paper analyzes the definition of cyberbullying, its characteristics, causes and consequences of this phenomenon. The progress of information and communication technologies, accompanied by the growing accessibility of the Internet, has resulted in the emergence of new forms of education, communication and entertainment. However, at the same time, the door opens to new opportunities for violent behavior. The continuous development of technology has transformed the way people interact, creating new digital spaces in which a wide range of activities take place. In such an environment, phenomena such as cyberbullying, online abuse, identity theft and other digital threats have become more and more present, at the same time causing concern to society, which results in the need for an adequate prevention and response strategy. Cyberbullying can be defined as intentional abuse or harassment of an individual through social networks, e-mail, phone calls or messages, electronic media, which is repeated over time. Considering the ubiquity of digital communication as an everyday interaction in society, a more detailed understanding of how digital violence can cause serious mental, emotional and social consequences for all

exposed persons is necessary. Digital violence can be manifested in a variety of ways, not limited to cyberbullying, threats via the Internet, distribution of inappropriate content, and the like. The above mentioned types of abuse can cause permanent and deep traumas, reduce the level of self-confidence of people who are labeled with this type of violence, damage them emotionally and socially. This paper provides a broader picture of the impact of digital violence on all aspects of personality with a special emphasis on the identification of risk factors and the development of prevention with the aim of protecting each individual in the digital environment.

Keywords: cyberbullying, violence, digital world, emotions.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

008(497.115)

БАШТИНА : гласник / главни и одговорни
уредник Борис Братина. - 1991, св. 1- .
- Приштина-Лепосавић : Институт за српску
културу, 1991- (Пирот : Pi-Press). - 24 cm

Три пута годишње. - Друго издање на другом медијуму:
Баштина (Online) = ISSN 2683-5797
ISSN 0353-9008 = Баштина (Приштина)
COBISS.SR-ID 3404300